

Izhaja 1. in 15. dne
vsakega meseca.
Rokopisi ne vračajo se.

Časopis zabavi i poduku.

Stoji na leto:
redom po 5 forintov,
izjemom po 3 forinte.

Štev. 22.

V Mariboru 15. novembra 1875.

Tečaj IV.

Pregled. Poezije: Domišljiji. Slutnje. Odgovor. — Malomeška prigodbica. — Slikarjeva ljubezen. — Knez Vladimir Monomah. — Ustanek Srbov l. 1804 pod Črnim Jurijem. — Peter Preradović. —

Domšljiji.

P. D.

Kakó si, domšljija, goljuŕiva,
In vse, ki ti jih v srcu vzbujáš, nade;
Kedor zaúpa v-té, gotóvo pade,
Ker tvoja govornica je lažnjiva.

Beseda tvoja sladka, prilizljiva,
Omámija svojim strupom glave mlade,
Ker zlatosvitile kažeš jim livade,
Z bodočnostjo zakrite, zapeljiva!

En čas ti človek je v igračo všečno,
Grenkóst spoznanja vsled pustiš mu večno. —
Takó si z manoj tudi se igrala,

Ko njega meni v svitu si kazála.
Po zmoti tej je večkrat solza lila; —
A zdaj ne bodeš mene več slepila!

Slutnje.

P. D.

Spremljáva me slutnja,
Ki ból mi zljajšúje:
Da me miluješ!

In slutnj me druga
Resnično raduje:
Da me poštuješ!

Mej slutnjami tretja
Srcé osrečúje:
Da me boš ljubil!

In slutnj poslednja
V nebó me dvigúje:
Da me boš snubil!

Odgovor.

Ljubica, Ti poješ mi,
Tebe da milujem;
Láskavo šče praviš mi,
Tebe da poštujem,
Dalje naročuješ mi,
Naj šče Tebe ljubim,
In posléd dopuščaš mi,
Da Te tudi snubim. —

*

Za odgóvor Ti povém:
Hvala: da Te snubit' smem,
In narávnost Ti povém,
Górko da Te ljubit' čem,
Dalje láhko Ti povém,
Da Te poštovát' umém,
A na zadnje Ti povém,
Sebe da milujem v tem:
Da s početka Tvojih dni
Tebe duh moj póznał nij,
In da služít' Tebi vnet
Smem le — polovico let.

Malomeška prigodbica.

Spisal Ogrinec.

(Konec.)

„In če se dogodi to, da me zadene smrt — jaz umrem za-te! Sej, kaj mi je življenje — neprenesljivo brez tebe? Jaz se ne nadajam, da bi po svojem sedanjem stanju kaj kmalu, morda, da bi kedaj mogel dobiti te v zakon.“

„O, če božja nij volja, — če namenjeno nij, da bi ti po nekrvavem potu z menoj šel pred oltar — pa te tako bodem ljubila in za tvojo gorko ljubezen zvestobo ti hranila do smrti! Samo obljubi, prisezi mi, da ne pojdeš v grozno vojsko!“

„Ne, ne, draga Majda! Tako mi ne smeš govoriti! Ti si lepa, ti si bogata, ti si vredna in sposobna zdaj in zdaj osrečevati še dobrega moža. Meni vest ne pripušča, da bi bil jaz kriv, da bi ti nesrečno in nečastno samski živela in trpela do smrti. In kak mož bi bil jaz, kak junak, ako bi se bal smrti gledati v oči, ako vem, da edino le se sabljo v roci zamorem pribojevati si tebe? Nevreden, čisto nevreden je ta, ki vsega ne žrtvuje! Ti pa — vredna si boja, krvavega boja! Zato, — jaz pojdem in te priborim, ali pa — umrem!“

Določnost, s katero je izrazil se Belan, prepriča Majdo popolnem, da vsaka protivna prošnja bi ostala neuslišana. Uničena se zgrudi na klopico, zakrije lice v robec in joka. Belan prisede k njej pa jej pripoveduje, kako lepa prilika se mu ponuja zdaj hitrim korakom dospeti na oni stališ, na katerem mu bode mogoče utemeljiti svojo in njeno prihodnjo srečo. —

Majda po dolgem presledku spet enkrat sedeč zraven ljubljenega svojega pozabi skoraj vzrok svojega togovanja. Njegovi ljubeznivi pogledi, prijetni zvoki njegovega govorenja zibljejo jo v nesvestni omami, da jo trenutoma spreletujejo čuti, polni sreče! Ali kmalu se predrami iz teh prevarljivih sanj, opazivši, da hiti noč, da bo treba ločiti se.

„Belan, meni se mudi: moram iti“, spregovori z bolestim glasom, in vstane. Belan pripogne in utrga lipovo vejico, potem počasi gre zraven nje. Molčé stopata dalje oba. On čuje le rahle vzdihne njenega ihtenja, in tudi njemu v očesu solza zaigra od neizrekljivega veselja. Tako prideta do razpotja, kjer ima biti ločitev, ter se ustavita.

„Tedaj“, spregovori Majda v solzah „če ne more biti drugače, če moram trpeti to gorje, ostani zdrav, ne zabi mene in“ — pri tej besedi sname iz nedrij kitico belih, rudečih in modrih cvetlic, pa mu poda jo rekoč: „In to naj bode za zvesti spomin ti na mene!“

Belan njej za zameno pokloni lipovo vejico z besedami:

„Ta mladika pa tebi v spomin na — junaka slovenskega!“ In, pristavi z mehkejšim glasom „glej, kedar bo lipa obletela, tedaj — tedaj bo že odsojeno!“

Ta njegov izrek bridko presune Majdo, da na glas zajoče. Belan pa jo hitro objame, pritisne gorek poljub na nje ustne, stisne jej desno, potem s povišanimi čuti hitro odhaja.

„Z bogom! z bogom! Kmalu pridi srečen nazaj!“ kliče ona, še in še ozira se za njim, dokler jej izgine v mraku. Ali njej se kar zdi, da je videla ga zadnjikrat, da je črna zemlja jej zagrnila ga v grob!

Gosta megla, katera je tako dosledno zagrinjala obzorje vsemu dekliskemu življenju Majdinemu, potemnila se je odsle v črn oblak. Zavest, da nje dragi prijatelj daleč od nje biva v tuji deželi, sredi vojaške groze, kjer švigajo smrtonosne kroglje, in vsaki čas katera lahko prodere njegovo ljubeče srce, ta strašna zavest tare in teži jo, kakor da je sama v vedni smrtni nevarnosti. Išče si tolažbe pri svoji sočutni, mlajši sestri, išče si je pogostoma v cerkvi v gorečih molitvah priporočevaje vsemogočnemu svojega ljubljence, pa utehe ne najde nikjer, ne pri bogu ne pri človeku! Brez miru in tiru ostaja po noči in po dnevi!

Edino, solnčnemu žarku enako, ki tu pa tam prodere skozi gromonosni oblak, proseva sim ter tje še polumrak njenega življenja, bila so kratka pisma, katera ona zdaj pa zdaj prejema od Belana s češkega bojišča. S trepetajočimi rokami odpira vsako ter se vendar še prepričuje, da on še živi. Ali tudi ta njegova poročila vse redkeje in redkeje dohajajo in po nesrečni bitvi pri kraljičinem Gradcu pričakuje jih z nepopisljivo nestrpljivostjo že teden, dva, tri, celi mesec dnij — pa še najmanjšega znamenja nij o njem. Ah, odslej še kar ne more misliti drugače, da je vresničilo se, česar je najhuje se bala — da je Belan ostal na bojišču! Nima ga upanja, nima ga nobenega več, in vendar se jej srce grozi, da bi si upala verjeti največje gorje. Kakor po livadi, pobitej po toči, osamljena cvetlica še pomalja glavico, tako v Majdinem srcu še tli slaba nada, da morebiti, morebiti pa on vendar še živi? Morebiti, da le čaka, da bo na enkrat nenadoma v svoji slavi stopil pred njo in toliko bolj oveselil jo in osrečil.

V takem najmanjšem upanju in največem strahu trpi Majda še drugi mesec dnij.

V tem pride tamošnji sodniji zapisnik vseh onih, ki so iz raznih okrajev ubiti bili v vojski, in med njimi stoji tudi — ime Belanovo: ostal je mrtev pri kraljičinem Gradcu. —

Obup, popoln obup se zdaj polasti Majde. Solza tok jej zaliva neprestano oči, po noči in po dne. Tudi v sanjah jej vedno Belan stoji pred očmi, kakó ranjen umira njej za ljubo: kakor bi ona sé svojo ljubeznijo kriva bila njegove prelite krvi! In vendar — on jej ne grozi, on v miru počiva — mrtev! Mrtev! Njegovo mlado življenje je izteklo, in ona brez njega tudi na dalje živeti ne more!

Tri mesece Majda mrli še brez miru brez sluha in vida za vse, kar se godi okolo nje. Telesne sile jo hitro zapuščajo, smrtna bledina jej vidoma leze na opadlo lice. A oči se jej ne solze več, tudi ne toži, ne jadikuje več. Če jo njeni skrbno poprašujejo: „Majda, kaj ti je?“ odgovarja mirno in udano: „Pri srcu, zdi se mi, da me boli.“

Da! srce, trgajoče se jej srce boli jo vsaki dan hujše in necega jutra več ne vstane iz postelje. Užaljeni stariši pristopajo k njej, ter britko povprašujejo, s čem bi jej mogli pomagati.

„Zá-me nij pomoči nobene več! V malo dneh bom umrla in — rada umrem! Prosim vas samo to, da mi iz srca odpustite vse, s čemer sem vas žalila kedaj.“

Sedmi dan potem mirno umre Majda. Póčilo jej je srce! In izteklo je tudi nje mlado življenje.

In ko je pel se „miserere“ ob njeni jami, in črna prst padla na njo, donelo je to tako otlo v prsih tudi njenim starišem, stoječim kraj groba.

In ko je potem oče sklonjen v tla počasi stopal s pokopališča in šel mimo svoje velike pa prazne hiše, pete v mestu, reklo mu je nekaj, da bi notri dosta prostora bilo za tiho srečo svoje hčeri tudi ko bi na strani Belanovi bila, toda bilo je — prepozno!

Slikarjeva ljubezen.

Novela; spisal A. Koder.

V parku, ki senči sè svojimi zelenimi cipresami eno najlepših vil v obližju mesta Verone v zgornji Italiji, sprehajala se je poletnega jutra mlada krasna Italijanka. Žarne črne oči, dolge kite črnih lasij, visoko jasno čelo: vse to je dičilo krasno hčerko krasne svoje domovine. Kdor bi bil natanje opazoval to krasotico, videl bi bil, da je na tem lepem čelu in v tem ognjenem pogledu vendar skrita nekaka otožnost in nemirnost. Zdaj postoji sprehajalka ter si utrga marjetico, ki je cvela ob stezi. Da bi je nikdo ne motil, usede na klop v senčno zatišje in jame prebirati posamezna peresca marjetici, hoteč se prepričati, da-li se jej izpolnijo želje njenega srca. V naročju in po klopi leži uničeno cvetje, deklica pa si je naslonila obraz v belo desnico in sedi takó nepremakljiva. Kedó ve, kaj misli in sanja zdaj? Kedó ve, da-li jej je ugodila nedolžna cvetica, da se jej izpolni srčna želja? Videti je, da jej je orakel po godu, kajti nekako veseleje skoči zdaj po konci in zgine poluglasno pojóč nekoliko taktov neke priljubljene pesmi.

Med tem ko se je sprehajála naša znanka po parku, sedel je v prostornej sobani bogate vile nje posestnik, mož tolstega života in visoke postave, katerej se je videlo, da je uže davnaj prekoračil poldan svojega življenja, da-si ima skrbno razčesane lasi in zlikano brado, kar bi naj zakrivalo število njegovih let. Pušil je iz dolgocevne pipe in spuščal po cele oblake gostega dima v zrak.

Zdaj ga zdrami služabnik, oblečen v bogato obleko in mu naznani prihod barona W. — Starec raztegne gube svojega tolstega obraza na smeh, ter z nekakim posebnim veseljem privoli prišlecu vstop.

Nekaj trenutkov pozneje sedel je nasproti vilinemu posestniku možak srednjih let. Njegova skoraj gizdalinska zunanost je pričala, da ga še veseli svetni hrup in da si še vedno prizadeva, lepim očem dopadati. Vendar kar se tiče slednjega, dvomimo, če je bilo prišlecu kedaj mogoče, posebno pozornost vzbuditi na-se, kajti narava nij mu podelila lepote obrazne in zanimivega života. Umetnost in skrbna zunanost sta se pri njem zastoj trudila, nadomestiti to, kar je pozabila priroda.

Kmalu se živahen razgovor vname med baronom in posestnikom. Videti je bilo, da razpravljata znamenite zadeve in da se ne skladata po vsem v svojih nazorih.

„Jaz vas zagotavljam na svojo častno besedo, gospod baron!“ pravi zdaj posestnik s posebnim naglasom; skrbite samo, da si pridobite osobno nje nagnjenje. Vse drugo prepustite meni! — Dozdeva se mi, zadnji čas, kar sem natančno in jasno razložil Amaliji svojo misel, da je postala nekako bolj tiba in odljudna, kakor da bi se hotela celó mene ogibati. Menim pa, da to je čisto naravno. Vse ženske so pred možitvijo nekoliko bolj resne; veselé se tega,

kar je pričakuje, a vendar se tudi bojé, ker se človek sploh nerad za vse čase zavezuje.“

Razloživši to zadevo, potegne posestnik par potov hitreje iz pipe, ki mu je pri govorici skoro bila ugasnola, in raztegne ustnice v blagovoljen posmeh, videvši baronovo skrb in zadrego gledé obljubljeni mu neveste. Baron je malo govoril; menda si nij svest bil svoje zmage; le bolj zmajeval in prikimoval je k temu, kar je posestnik govoril, in iz vsega je bilo videti, da se stvar ne vrši zè vsemi po njegovej volji. —

„Povedati vam moram, gospod baron“, povzame zopet posestnik, „da sem si najel med časom, kar ste bili na potovanju, znamenitega slikarja, ter mu naročil izdelati nje in vašo sliko, da bi jo bolj vdomačil v moje načrte z vami.“

Ta vest je barona nekoliko zvedrila; postal je zgovornejši in veselejši.

Pri odhodu pa ga je povabil posestnik, naj kmalu zopet pride gledat slik, ki bode v malo dneh zgotovljene.

Ko je pripekalo družega dne solnce na krasne italijanske nižave, sedel je slikar, ki je imel dovršiti Amalijino in ženino sliko, v svojej sobi in težko pričakoval srečnega trenutka, da se prikaže njena podoba, da jej zopet zre v žarno lice, v goreče oči in da prenese s čopičem na platno utise one osebe, ki se mu vedno trdneje vseljuje v vse njegove misli. Videl je uže mnogo svetá, mnogo lepih in pristrčnih obrazov, tudi vstvaril jih z umeteljno rokó, a nikedar še mu nij bilo takó tesno pri srcu, kakor ravno zdaj, ravno pri izdelovanju te slike. A kaj mu hasni vse prazno premišljevanje? Zaročena je, izgubljena za-nj. Rad bi se zognol vsem mislim na-njo, da bi le mogel.

Trenotek pozneje sedi v bogatem naslanjaču slikarju nasproti — Amalija v leskečej, najsijajnejšej opravi.

Slikar je ves začaran. Trudi se in trudi, zbirajoč vse svoje moči; a danes mu noče delo izpod rok. In baš ta žarni pogled, baš to milo okó je tako, da ga ne more posneti, kakoršno sije v naravnej svojej lepoti. Premnogokrat nastavi čopič, gleda in opazuje naslikano, a zopet in zopet vničuje začeto delo. Tesno mu je; mrzel pot mu rosi čelo; sram ga je svoje nesprotnosti; sej je vendar že izdelal najtežavnejša dela kot igrajoč se.

Amalija je uže davno zapazila to slikarjevo zadrego; neugodno jej je bilo pri srcu in nekako boječe se je ozirala na pol izvršeno sliko. Da bi umetnik zakril svoj duševni boj, ki mu jemlje v trenutku vse moči, opravičuje se, da danes nij ugodna svetloba za slikanje, da je torej prisiljen odložiti sliko do ugodnejšega časa. Amalija prepričavši se svojim bistrim očesom, da je to malo resnično, zapusti slikarjev atelier, na obrazu pa se jej je videla neka posebna zadovoljnost, katero je opazil tudi umetnik, ko jej je poljubil pri odhodu rokó, ter čutil, da se jej nekoliko trese.

Od tega časa je pričelo novo življenje, nova preje ne izkušena sreča dvema osobama — Amaliji in grajskemu slikarju. Kako bi tudi bilo moglo drugače biti? Lepa možka podoba mladega umetnika, navdušenega za vse lepo, krasno in blago, in Amalijino srcé, obdarjeno z živim ognjem najčistejše mladostne domišljije: to se je moralo do goreče ljubavi skladati.

Kdor bi bil natanje opazoval življenje v bogatej vili preje in sedaj, našel bi bil rezko razliko: Amalija prej živa

in vesela, kadar je sedela o lepih večerih pod zelenimi cipresami z očetom, ogibala se je zdaj vidno družčine, posebno, kar jej je roditelj naznanil, čegava ima postati. Bala se je vsakega trenutka, katerega je morala prebiti poleg vsiljenega jej ženina. Kedó bi jej to tudi zameril? Naše srce je vstvarjeno takó, da vedno hoče le boljši del, vsaj po povelju nekega notranjega glasa. Potem pa, kakov razloček med baronom in slikarjem! Kako urno tekó ure, ki jih preživi skrivaj z umetnikom! Kakó prijetni in sladki so njegovi pogovori, ko jej s takim navdušenjem zgodbe svoje umetnosti, svoje lastne izkušnje in tajnosti svoje duše razlaga! Ljubi ga naposled vroče, da, obupno; gorjé jej, ako se jej iztrga iz rok! Nemila osoda podi ga že v kratkem daleč iz njene družčine, Bog vé, kam in zopet h kateremu mlademu neizkušnemu sreč!

Amaljin oče je zmajeval z glavo, ko je posedal mnogo potov uže pozno v večer, kadar so šli vsi drugi k počitku, ter premišljeval čudno vedenje svojega edinega otroka. Pridno pokorno dete je bilo ves čas svojega življenja; vsako željo mu je znala že na očeh; nikedar bi se ne bil domišljeval, da mu bode prekriževala njegovih blagovoljnih načrtov, sreče, ki jo čaka v zvezi z bogatim, umetnim baronom. Da! koliko drugih bi se ga bilo oklenilo z obema rokama; če tudi nij ljubezniv, a njegove okolščine, njegova priljubljenost in važnost pri dvoru so lastnosti, ki jih nima vsaki ženin. Ugibal in premišljeval je skrbni oče že mnogokrat in iskal pravega vzroka, ki dela Amalijo trmoglavo in bi jej motil sreč z zvijačami in goljufigjami; a nikjer nij mogel pravega suma najti. Tudi na slikarja je bil že mislil; a tak priprost umetnik, brez rodú, brez imovine, — nij, nij mogoče, da bi se Amalija tako daleč spozabila in slavni rod svojih dedov onečistila ter ubogemu plebejcu podarila zaklad svojega sreča. Hitrost in resnost je čestokrat najboljši pomoček, če je treba uničiti dvomljive namene. Tako se je domislil naposled tudi posestnik vile in tem urneje uredoval in pripravljaj, kar je bilo treba za hčevino poroko.

Bogata darila znancev in sorodnikov so jela prihajati z lepimi voščili nevesti Amaliji. Obiski in pogostovanja so so se vedno bolj množila. Vendar vse to nij prav nič vplivalo na Amalijo. Bila je tiha in resna, kakor prej; vse velikanske priprave so jej bile prazne in nadležne sitnosti.

Nekega večera, ko je imel ravno oče opravke v bližnjem mestu, slonela je mlada nevesta na vrtu na skritej klopici na strani svojega slikarja. V njegovej družčini je sicer vedno bila vesela, nocoj jej nij bilo mogoče. Več ne more prikrivati svoje tuge, svojih solz in nesreče, katera jo pričakuje v bližnjih dneh.

Po dolgem molčanju povzame slikar besedo: „Draga Amalija! prepričal sem se, da sem ravno jaz kriv tvojega nemira, tvojega gorjá, da-si tudi si nijsem bil tega nikedar svest. Hudo, obupno mi je takó, da mi hoče počiti sreč, če premišlujem, da sem uničil mir in srečo nedolžnega sreča, raztogotil blagega očeta, odvrnil ti poštenega možá. Vendar, blaga Amalija, ako je še mogoče popraviti to pregreho, vse hočem storiti, brž zapustiti kraj mojega raja, ter oditi, ubog prazen, kakov sem prišel; samo tvojo milo podobo hočem odnesti v prsah, da me kot zvezda vodi po temnih potih moje bodočnosti.“

(Konec pride)

Knez Vladimir Monomah.

Po Kostomarovu in drugih spisal J. Steklasa.

(Konec.)

Prvo upornost je navadno odpuščal, ali ponovljeno je strogo kaznoval. Tako je Gleb Vestislavič, eden krivskih knezov, napadel mesto Luk, ter je požgal. Vladimir se je precej vzdignil z vojsko na-nj in ga hotel strogo kazniti, ali Gleb se je poklonil Vladimiru, poprosil ga za mir in on ga je pustil vladati v Minsku. Nekoliko let kasneje se je Gleb zopet vzdignil na svojega soseda, ali zdaj mu Vladimir nij odpustil, nego ga zmagavši kaznil. Gleb je na to v kratkem umrl. Ravno tako je l. 1118 Vladimir šel na volinskega kneza, Jaroslava Svjatopolkoviča, in ko se mu je Jaroslav podal ter poklonil, pustil ga je na slobodo. Ali kasneje je napal Jaroslav Rostislaviče, ter pripeljal nanje Ljehe; razve tega pa je on tudi okrutno ravnal s svojo ženo. Vladimir se je razsrdil na-nj tudi radi tega; zatorej ga je pregnal in dal Vladimir Volinski svojemu sinu Andreju. Jaroslav je skušal dobiti nazaj svojo kneževino s pomočjo Ljehov, Ogrov in Čehov; ali nij uspel, nego je bil od Ljehov potajno ubit.

Monomah vendar nij bil tako srečen v svojih podvzetjih proti Grekom. On je dal svojo hčer za Leona, sina bizantinskega cara Diogena; ali vsled tega se je izcimil v Carigradu prevrat. Diogen je bil izvržen od Alekša Komnena. Leon je hotel namreč s pomočjo svojega tasta pridobiti si neomejeno moč v pokrajinah na Donavi, ali je bil ubit po ubijalcih, poslanih od Komnena. Leon je zapustil sina, kterege je hotel Monomah vzeti pod svoje okrilje; zatorej je njegov vojvoda Vojtišič postavil posadnike po donavskih mestih, ali že l. 1122 so jih Greci pregnali in Vladimir se je pomiril z naslednikom Aleševim, Ivanom Komnenom, ter mu dal za ženo svojo vnukinjo, hčer Mestislavovo.

Vladimir Monomah slovi v ruskej povesti tudi kot postavodajatelj. Že nasledniki Jaroslavovi so v „Ruskej Pravdi“ mnogo naredeb premenili in novih pristavili. Ena važnejših sprememb bila je ta, da je bila osveta ubojstva odstranjena in mesto nje uvedena kazen v denarjih (vira), ktero pa tudi že v „Pravdi“ nahajamo. Odstranjenje osvete je mnogo pomagalo k popolnosti zakonodavstva in k ustanovljenju mnogih členov raznih razžalenij in prestopkov, od katerih se je moralo zdaj plačevati v denarjih, po različnih okolščinah. Tako je bila vira odredjena po časti ubitega in ubijalca, pri tatvini po vrednosti kraje. Umor tatú nij veljal za ubojstvo, ako je bil storjen pri kraji samej, če tat nij še bil vjet. Na zboru, pri katerem so bili navzočni: tisočernik kijeviski, belogorodski, perejaslavski in drugi članovi Monomahove družine, bilo je ustanovljeno nekoliko važnih členkov, ki bi imeli varovati blagostanje ljudij. Omejeno je bilo pobiranje in samovoljno odmerjanje obrestov. Za kneza Svjatopolka je bila ta zloraba dokipela svoj vrhunec, ter je po njegovej smrti, kakor smo videli, zakrivila preganjanje Židov, ker so oni bili največ odrtniki. Za Vladimira je bilo ustanovljeno, da sme zakupnik pobirati samo trikrat obresti, in če vzame trikrat, potem mora firjati kapital. Tudi so bili odmerjeni pravični postotki, kar poprej nij bilo.

V dobi Vladimira Monomaha se je tudi lepo razvila umetnost in književnost v Ruskeji. V Kijevu in drugih mestih so se vzdigovale nove zidane cerkve ukrašene z lepimi slikami. Tako je bil za Svjatopolka sezidan v Kijevu Mihajlovski Zlatovrhi samostan, kterege stene še dan danes stojé, in blizu Kijeva Vidubicki samostan sezidan na mestu, kjer je bil letni dvorec Vsevolodov; razun teh zidanj pa je sezidal Vladimir še pred svojo smrtjo prekrasno cerkev na Alti, kjer je bil ubit Boris.

Za Vladimira Monomaha so bili sestavljeni prvi letopisi ruski. Igumen Silvester (okoli l. 1115) zbral je v en zvezek in oblik vse že postoječe ali raztresene odlomke in verjetno je, da je on k njim sam dodal popis dogodajev, ktere je sam doživel. V njegoven izdanju letopisov bil je uvrščen tudi letopis pečerskega mniha Nestora, zatorej se tudi to Silvestrovo delo imenuje v učenem svetu Nestorov letopis, čeravno nepravredno zato, ker mnogo tega nij pisal Nestor, kar bi bil tudi težko en sam človek napisal. Letopise pisati so se naučili Rusi od Bizantincev, kterih letopisi so se predstavljali na rusko, kakor na pr. Amartola in Malale. Silvester je tedaj položil temelj ruskemu letopistvu, ter pokazal drugim pot za seboj. Njegov sostav je bil nastavljen (nadaljevan) od drugih letopiscev ter se je razširil na mnoge razrastke v različnih pokrajinah velike ruske zemlje, ki imajo vsaka za se svojo povestnico. Vse dogodjaje, ki so se vrstili v kijevskeji zemlji, popisali so razni kijevski letopisci. Le ta letopis obsega ves čas Monomahov, sega tudi čez vse 12. stoletje in dosega dogodjaje prvih let 13. stoletja. Za Monomaha je bilo mnogo knjig prevedenih na ruski jezik iz bizantinske književnosti, kar posvedočujo do dandanes ohranjeni rokopisi iz 11. in 12. stoletja. Rusi pa so tudi izvorno napisali mnogo životopisov svetih in pobožnih ljudij, kar so se tudi od Bizantincev naučili. V tem času so bili napisani životopisi ustanoviteljev pečerske zadruge Antona in Feodozija; Nestor pa je spisal Poterik ali življenje svetnikov pečerskih, in to delo so Rusi najraje čitali. V tem času je napisal mnih Jakob tudi životopis sv. Olge in sv. Vladimira, in ravno tako tudi dve po sebi različni pripovedi o smrti knezov Borisa in Gleba. Sovremenik Monomahov, kijevski metropolit Nikofor po rodu Ork, je napisal eno Slovo in tri Poslanija, dva od njih obrnena na Monomaha, eno proti Latincem. Takrat se je že začel razdor v cerkvi. Sovrašstvo je takrat vladalo med spisatelji ene in druge cerkve in Grki so skušali vcepiti Rusom svojo zavist in zlobo proti zapadnej cerkvi. Drugi sovremenik Monomahov, mnih Danijel, je popotoval v Jeruzalem, ter je to potovanje popisal. Gotovo pa je bilo takrat v Rusiji razun izvornih in prevedenih proizvodov verske književnosti tudi še samostalne narodne, posebno pesniške, noseče v sebi zrak starega poganstva. V pesniškem spomeniku iz 12. stoletja: Slovo o polku Igorovem“ spominja se pesnika Bojana, ki je proslavil dogodjaje stare dobe in med drugim posebno one iz XI. veka; po nekterih znakih sme se tudi misliti, da je Bojan opeval tudi Monomahove pohode na Polovce.

Ta Bojan je bil tako cenjen, da ga je imenovalo potomstvo „slavičkom“ starega časa. I Monomah sam je napisal „Poučenijsje svojim detjam“ ali tako zvano Duhovnijja (testament). V njej opisuje Monomah točno dogodjaje svojega življenja, svoje pohode, svoje veselje do divjih konj, meres-

cev, turov, losov, medvedov, svoj način življenja in zanimanja, v kterih se vidi njegova neumorna delavnost. Monomah daje svojej deci nauk, kako se morajo ponašati. Ti njegovi svéti, in obče krščansko nraoučenje, podkrepiljeno množino izpisov iz sv. pisma, kar kaže načitanost spisatelja, obsega v sebi nekoliko prav zanimivih črtic, kar se tiče značaja Monomaha samega, kakor tudi njegovega veka. Monomah pravi, da se ne sme vsak prestopok s smrtjo kaznovati. Vidno je tudi, da knezi niso bili obdani carskim veličjem, nego da je mogel vsak pristopiti, ki je njihove pomoči potreboval. „Nobeden ne sme biti zasmehovan, ki pride v kneževski dvor, tudi ne če je knez pri obedu, pravi Monomah na enem mestu. Monomah uči otroke, naj vse delajo sami, vsako stvar pregledajo, ne zanašajo se na predstojnike ali pa na službenike. On jim nalaga, naj sodijo in branijo vdove in sirote kakor tudi druge siromake, naj ne pusté mogočnikom pogubljeti slabe in zapoveduje hraniti in pojiti potnike, ki bi k njim prihajali. Gostoljubnost je držal za prvo vseh dobročinstev. „Spoštujte goste, od koder koli bi oni k vam prišli: ali je poslanec znamenit človek ili prostak, pogostite ga z jedjo in pijačo, če je mogoče tudi z darovi. S tem se človek proslavi po vseh zemljah.“ Dalje jim nalaga bolnike obiskavati, mrtve pokapati in spominjati se, da smo vsi umrjoči; vsakega grešnika pregovarjati k dobremu, ljubiti svoje žene, ali jim ne pustiti nad seboj vladati, spoštovati starce, kakor svoje očete, a mlade kakor brate, obračati se k duhovnim za blagoslov, ne ponašati se s svojim poklicem, spominjajoč se, da jim je vse izročeno od Boga na kratek čas, ter ne hraniti v zemlji bogatih zakladov, ker je to velik greh. Gledé vojske svetuje Monomah svojej deci, ne zanašati se na vojvode, nego samim paziti na straže, ne baviti se s pisi in zabavami na pohodu in tudi v spanju ne ležati brez orožja, a gredoč z vojsko skoz ruske zemlje v nobenem slučaju ne delati škode. Na zadnje jim veli čitati in učiti se, ter jim navaja kot za primer svojega očeta, ki je doma iz knjig se naučil pet jezikov.

Monomah je umrl blizu Perejaslavja, v njemu priljubljeneji in po njem sezidaneji cerkvi v Alti 19. maja 1125 l. 72 let star. Telo njegovo je bilo prepeljano v Kijev. Sinovi in bojarji so ga prenesli k sv. Sofiji, kjer je bil tudi pokopan. Monomah je pustil za seboj spomin najboljšega kneza. Vse zle nakane sovražnikov — pravi letopis — je dal Bog po njegovih rokah pokončati; ukrašen z dobrimi uravi, slavnimi zmagami nij se on ž njimi niti ponašal niti poveličeval; po zapovedi božjeji je dobro dejal svojim sovražnikom; neizmerno je bil milostljiv proti siromašnim in ubogim, ne pazeč na svoj imetek. Mnihbi so ga proslavljali za blagodanost in darežljivost proti samostanom. To blagodušje v njem zedinjeno z odvažnostjo in velikim umom ga je povzdignilo tako visoko v časti in slavi, kakor dotlej še nobenega in to ne samo pri sovremenikih nego tudi pri potomcih.

Ustanek Srbov l. 1804. pod Črnim Jurijem.

Po Dr. N. Krstiću Fr. Jaroslav.

(Konec.)

Ta šestorica Turkov se loči, polovica odide v Borak,

polovica pa k knezu Stanoji v Zeoke. Knez Stanoja je bil doma z jako malo svojo družino, in še to ne odrastlo, katerej je zapovedal prepeljavati turške konje, a sam je ostal v hiši, da ukreše ogenj in da pripravi Turkom kaj jedi. Ko se je knez Stanoja okoli ognja sukal, ugrabijo Turki to priliko, ter ga eden izmed njih ubije iz puške, in mu glavo odreže. Kneževa družina, ko je slišala, da je puška počila, popusti konje. Turki polové svoje konje, pa se vrnejo v hišo, ker so na krik družine začeli se stekati seljaki oboroženi s puškami, sekirami in koli. V tem prileti tudi Nikolaj, knežev sinovec. Ko Nikolaj opazi Turke, in ko zvé, da mu je strije mrtev, gré v strijčevo hišo, pograbi njegovo orožje, in zakliče Turkom, da naj pazijo, kajti ne bodo odnesli vsak svoje glave žive, tem manj kneževo mrtvo. Turki prestrašeni zapró se v hišo, a Nikolaj vstopi na tako mesto, da more dobro zadeti, ako se kateri Turek pokaže. Okoli kneževe hiše zbrani seljaki začno se na glas zgovarjati, da bi zapalili hišo Turkom nad glavo, a ko Turki to slišijo, pokaže se oni, ki je kneza ubil, in prosi, da upokoji ljudi in da se ž njimi dogovori. A Nikolaj ga na mestu ubije. Sedaj začneta druga dva seljaka prositi, naj jima prizanesó, kajti ona nista kriva, a sedaj je že tekla kri. Naposled sta se na vero udala Srbom, kateri so ju do prvega turškega hana brez žaljenja odpeljali, a svojega ljubljenelega kneza so zagrebli srčno tugujoč.

Knez Stanoja je bil prva žrtva, njegova smrt je bila početak pogubljevanja srbskih poglavarjev. Stanoja je poginil, maščevan sicer od svojega sinovca, ali ne ogret od solnca srbske svobode, za katero se je kmalu po tem na orožje vzdignil ves narod.

Knez Šimen je imel več sreče nego Stanoja. Turki ga niso dobili doma, nego so poslali pandurja, da ga išče po kneževini in mahoma pripelje domu. Pandur je takrat že vedel, kaj se je bilo zgodilo s knezom Stanojo, in boječ se tudi za svojega gospoda, pové mu vse, kar je zvedel o smrti kneza Stanoje, in opominja ga, naj ne hodi domu, nego naj beži, kamor vé in zna. Knez Šimen je tako ostal živ, in še le 1816. l. prišel Turkom v roke, kateri so ga pogubili. Manj srečni pa so bili knezi valjevski: Aleksij Nenadović, Ilija Birčanin in Milovan Srbović, sin kneza Mikolaja, ki je mesto svojega bolehnega očeta pred Fočiča stopil. Kedar so ti trije možje pred Fočičem stali, in po običaju ondotnem vprašali ga za zdravje, odgovoril jim je Fočič: „Jaz sem zdrav, no kako pa vi, generali?“ Ta odgovor Fočičev je zbolel v srce vse tri, a vendar je knez Aleksij imel še toliko poguma in srca, da mu je odgovoril, da oni niso generali, nego turška raja. Nekoliko ur pozneje so bili vsi trije vrženi v ječo in okovani v težko železje.

Fočić je hotel, da od zaprtih mož prisili dvojno korist: da izmami v imenu odkupnine dovolj novcev od njihovih sorodnikov, a da jih ukljub temu potem pogubi. On je svoje jetnike cenil na 100.000 grošev (takrat je bilo 8 gr. na eden cesarski dukat), ali Jakob, brat kneza Aleksija, trgovec, znal je to ceno potisniti na 50.000. Brzo je nabral 25.000 in jih izročil Fočiču, proseč ga, naj počaka, da še drugo polovico odkupnine prinese. Ali v tem je počil glas, da so se vzburle dahije: jagodinska, kragujevska in belogradska, in zato izdá 21. jan. ukaz, da se pogubita kneza: A. Nena-

dović in J. Birčanin. M. Srbovića je nekdo izprosil od Fočiča, ter tako otel. Smrt omenjenih dveh knezov, katera sta v narodu veliko spoštovanja uživala, zelo zaboli ves narod. Samim Turkom je bilo žal teh dveh knezov, pa tudi sam Mus-aga, ki je po Fočičevej zapovedi v Šabcu mnoge odlične Srbe pozaprl, čim je čul, da je knez Aleksij v ječi, hitel je v Valjevo, da ga osvobodi; a ko je potoma zvedel, da je Fočić dal oba kneza pogubiti, vrnil se je v Šabac, izpustil vse zaprte Srbe, in otel jih gotove smrti.

Fočić je sedaj hotel po želji Turkov ublažiti razdraženost srbskega naroda zbog smrti Aleksijeve in Birčaninove, zato postavi za kneza mesto Aleksija njegovega brata Jakoba, kateremu je na pomoč dal nekega Jankovića, ki je že pod Aleksijem opravljal javne posle v knježevini, a na mesto Birčanina je bil postavljen za kneza Milić Kedić, Birčaninov buljukbaša.

Kneza A. Nenadović in J. Birčanin pa nista bila edini žrtvi. Ko se je Fočić bavil v valjevskej in šabskej nahiji, izdali so tudi ostali dahije, Fočičevi tovariši, naredbe svojim ljudem, da ubijajo kneze in odlične ljudi v narodu. Tako je tekla nedolžna kri najodličniših Srbov po vsej Srbskej. Pogubljeni so bili n. pr.: Štefan Palalija iz Begalice, Marko Čaropić iz Belega potoka, Teofan iz Orašca, knez Jovan, knez Peter iz Složane, knez Rajica iz Zabrdja, buljukbaša Janko Sagić iz Boleča, buljukbaša, Mata iz Lipovca, arhimandat bogovadjski Adži-Rufim, in iguman moravski Adži-Čera. Mnogi so bili srečni, kajti ugrabljeni od Turkov, mogli so pobegniti, ter se tako oteti, n. pr.: Mladen Milovanović, pa še drugi; utekli so v gore, ter tako odšli smrti. Najimennitniši med njimi so: knez Mijuško, bimbaša Štefan Jakovljević, buljukbaša Radojković, a osobito Črni Jurij, iz sela Topola.

Črni Jurij, ali Karagjorgje, kakor so ga Turki zvali, bil je njim že davno sumljiv, vzlasti zbog tega, ker so dahije znali, da je Jurij moder in hraber, da ga narod spoštuje, in da bi gotov bil na njegov poziv vstati na orožje, in zato so hoteli tega nevarnega svojega neprijatelja pogubiti, a vrlo narodno podporo spraviti s pota. No črni Jurij je res bil zakleti neprijatelj Turkom, in je iskreno ljubil svojo domovino, svoj narod. On se je pobratil s topolskim handžijem Ibraim-ago, in od njega je poizvedal vse namene Turkov, vzlasti to, da mu strežejo po glavi. Turki pošljejo nekega Uzun-Memeda z 12 mož na konjih, da Črnega Jurija primejo, ali ubijejo. Ko je Uzun v Topol došel, Črni Jurij je bil v gori, kjer je s svojimi ljudmi odbiral svinje za trgovino pokupljene. Ibraim topolski handžija, Jurijev pobratim, nij hotel izdati Jurija Turkom, nego je začel govoriti Uzun-Memedu, da je Jurij šel med hajduke, da ima 30 drugov, in je vsaki izmed njih gotov udariti na petorico Turkov, da Jurij redko kedaj, in to vsikdar po noči s svojo četo dohaja domu v Topol, da je tudi Jurij ljut hajduk, kajti kogar on dene na muho, njemu nij treba iskati leka nikjer več. Uzun se je samega tega pripovedanja tako uplašil, da je mahoma odletel s svojimi Turki v Beligrad, ter poročal dahijem vse, kar je bil zvedel pri Ibraimu.

Črni Jurij dobro znajoč, da je narod silno razdražen zbog tega, ker Turki pobijajo njegove kneze in poglavarje, že je mislil na to, kako da narod vzdigne na orožje proti

tlačiteljem. Črni Jurij je že popreje več potov mislil na osvobodjenje naroda srbskega, in zato je tudi druge odlične ljudi v narodu na to nagovarjal, a sedaj, ko so Turki sklenili narodu vse glavarje pobiti, sklenil je izvršiti ono, o čemur je davno premišljeval. Zvedevši od Ibraima svojega pobratima, da so ga Turki iskali, da ga pogubé, po stranskih stezah prižene svoje svinje do Ostružnice, in tu jih po kratkem poganjanju proda avstrijskim trgovcem. Vračajoč se dojde v Zeoke, kjer so ravno takrat zagrebali kneza Stanojo, katerega so bili, kakor znamo, Fočičevi ljudje ubili. Žalostno je bilo to pozorišče, kako je narod in rodbina zagrebala svojega dobrega kneza. To pozorišče je še huje zžolčilo Črnega Jurija; v njem je zakipela krv, in zakolne se, ali poginiti, ali pa osvoboditi narod neznosljivega robstva. Črni Jurij je povsodi na svojem potu pripovedoval dogodjaj v Zeokem, in je ljudi nagovarjal, da je blizo čas, ko bo treba ustati na orožje, ter ali osvoboditi se neznosljivega robstva, ali pa slavno poginiti. V Črnega Jurija duši se je porodila in dozorela misel, da se Srbi vzdignejo na orožje, in z orožjem roki da izvojujejo sebi svobodo. Nekaj še je manjkalo, narodu je bilo potreba glave, da bi ga vodila v predstojećih važnih dogodjajih. Črni Jurij je poskrbel tako, da si narod sam odbere glavo; a narod nij mogel nikjer najti važnejšega in zaslužnejšega od Črnega Jurija.

Ko se je Jurij povrnil domu v Topol, takoj je učinil naredbe, da mu se rodbina prekrije v globokej planini Klještevici, ter potem nemudoma gre iskat svojih prijateljev in zaveznikov, kateri so znali za njegove namere, pa da jim pové, da se dalje muditi ne kaže, nego da je treba brez odloga iti na delo. Na tem potu Črni Jurij nij počival nič, vedno je bil na nogah in na oprezi, da Turki ne zasledé njegovih priprav. Neutrudljivo je ta junak tekal od znanca do znanca, ter vse srčil na ustajo, opisovaje tužno stanje naroda, ter da se nij treba bati Turkov in njih sile. Sešel se je tudi z arambašem Stanojo Slavašem, ki je proslavljen bil zbog svoje hrabrosti in zbog junaštva svoje čete, v katerej je bil tudi hajduk Velko. Črni Jurij pelje v nabijo kragujevsko Stanojo z njegovo četo, hajduka Milovana iz Prine, Mileto iz Slibovca, Kara-Štefana iz Prova, in Milosavo Lapovca iz Lapova. S temi ednomisleci dojde Črni Jurij v Jerentee, in od tod obišče neke svoje prijatelje v jereniškej okolici, in pozove jih k sebi na občni dogovor. Takrat je on obiskal in na dogovor povabil tudi Topolce, kneza Jovana, potem Petra Jokića, Jakoba Tomkovića in brate Dukiće v selu Bani, Milovana in Mihajlo Sarašana iz Lipovca, Nikolaja Leka iz Brezovice, svojega pobratima Jovana Krstovića, in prota Atanazija iz Bukovika, pobratima Šimna Srdara iz Darosave, v z vsemi temi skupaj odide k Kara-Fočiču iz sela Koljara, kjer sta se Črnemu Juriju pridružila Gjurić iz sela Stragara, pa Blagoje iz sela Masliševa. Črni Jurij vsem skupaj začne opisovati jad in nevoljo, ki jo narod trpi, in ki je vsem znana, on reče, da je došel čas ali osvoboditi sebe in narod, ali pa poginiti. Vsi ednodušno pristanejo, da se narod vzdigne na orožje proti Turkom, a ustaja da se prične s paljenjem in rušenjem turskih hanov, in pobijanjem Turkov. Ob enem so tudi to izrekli, da v narodu vsakega smatrajo za Turčina, kateri ne bi pristal občnemu ustanku proti Turkom. Vse to se je dogodilo 31. jan. 1804. l.

Od Kara-Fočiča iz sela Kopljara odšli so vsi zarotniki

v planino sela Orašca, da tam izberó starešino, da razvijó barjak ali zastavo ustaje, in da od ondod začno paliti turske hanove in Turke razganjati. Potoma iz Kopljara v oraško planino so se jim pridružili mnogi taki, kateri so komaj že čakali, da ustanejo na Turke. Vsaki je imel po katerega sorodnika, prijatelja ali znanca, in vsaki je svoje ljudi pozival na obče delo. Tako se je v oraškej planini zbralo do 300 ljudi, katera je vse ena in ista velika misel oživljala, da izbavijo sebe, in svoj narod štiristoletnega robstva. V ta zbor sta pozvana bila tudi kneza Marko in Feodozij, glasovit trgovca iz Orašca.

Nikomur nij bilo neznan, zakaj so se zbrali v planini, ali vendar je Črni Jurij znova vsem jasno govoril, kaj so bili sklenili činiti, in pozval jih je, da izberó glavo, ker brez glave ne more se nič delati. Vsaki je sprevidel, da je potreba vojvode, in zato so začeli mahoma posvetovati se o tem, kdo bi za to bil najboljši. Eni so gledali na arambašo Stanojo, a eni na Feodozija; a nobeden teh dveh nij hotel sprejeti vodstva. Feodozij je bil te misli, da z vsega tega nebo nič, in vedel je, da potem bo najslabše za voditelja. A Stanoja prostodušno, kakor pristaje junaku, reče, da on je hajduk, ter da hočejo vsi hajduki z njim priti; ali kaj poreče narod, ljudje imoviti, brez katerih, s samimi hajduki, ne more se nič učiniti. Sedaj začne govoriti Atanazij, bukoviški prota: „Bratec Jurij! mi vsi želimo, da nam ti bodeš vodja in starešina; mi od tebe boljšega ne najdemo. Ker si znal stotine prostovoljcev in drugih vojakov v Kočino krajino voditi in jim velevati, gotovo hočeš tudi sedaj umeti in sposoben biti nam in narodu upravitelj in predvoditelj biti.“ Ko je prota to izgovoril, pristane na to Stanoja Slaveš prvi, a z njim tudi ostali. Črni Jurij se je upiral tej občnej želji, on je trdil, da on je ljut, da hoče vsakega, kateri bi se mu protivil, kazniti, morda ubiti, to pa ne bo po volji marsikomu, in bodo začeli nanj grajati, iz tega se bo rodil razdor in Bog zna kaj, in potem vse mogoče, da narod pride v še večjo bedo, kakor je dosedaj. Ali vsi ti ugovori so bili zastonj, skupščina izbere Črnega Jurija za svojega in narodnega predvoditelja. Mahoma za tem Atanazij prota, starček 70 l., v nočnej tišini v oraškej planini pred vso skupščino odmoli molitev, prikladno namišljenemu delu; blagoslovi vodo, in poškropi vso skupščino; zakolne na krst častni in sveto evangelje vse, kateri so tam bili, da hočejo svojemu in narodnemu predvoditelju zvesti in poslušni biti, a Črni Jurij predvoditelj zakolne se, da narod, svoje brate nikdar do poslednje kaplje svoje krvi neče izdati in se mu izneveriti. Vse to se je godilo po noči v oči 1. febr. 1804. l.

Tako se je pričel slavni srbski ustanek za svobodo domovine; tako se je začel slavni posel otresanja jarma, ki so ga Srbi okoli 400 let nosili. Sveta in divna je za Srbstvo noč v oči 1. febr. 1804 l., ker so se tedaj Srbi vzbudili iz globokega spanja, iz dolgega mrtvila; ker so tedaj sklenili raztrgati okove, v katerih so zdihovali, ker so tedaj v sebi začutili Srbi moč, da ne trpé nad seboj tujega gospodarstva; ker so tedaj, razgreti z ljubeznijo do svobode in domovine, pokazali se dostojni svobodnega življenja, ker so tedaj utrdivši med seboj bratovsko slovo, zasadili drevo narodne svobode in neodvisnosti, katero nekoliko let skrbno negovano, in zalivano z junaško krvijo srbskega naroda, da-si je pozneje do korena posekano bilo, vendar je zapustilo v narodu glo-

bok koren, iz katerega je z novo silo izrastlo, lepo se razvilo, in utrdilo novo steblo srbske svobode.

Spominjajte se te sveti noči, o Srbi, spominjajte se onih strašnih nadlog, ki so jih trpeli vaši dеди pod tujim gospodarstvom: in zato sveto spoštujte spomin junakov, kateri so svojo krv prelili, da so vam pridobili svobodo, in čuvajte jo kot največo svetinjo zemeljsko. Bodite dostojni potomci svojih slavnih dedov, delajte tako, da ne bode treba vam zarudeti pred sodbo zgodovine, pred mani blagih, za domovino palih junakov!

Mahoma po 1. febr, se je začela borba med Srbi in Turki. Okolo Črnega Jurija se je zbiralo dan na dan vse več junakov, kateri so hoteli raje umreti, nego se udati Turkom. Loznica, Šabac, Beligrad, Deligrad, Negotin, Crkva Čokešina, Mišarsko polje itd. so večni svedoki srbske hrabrosti. Črni Jurij je bil dostojen zaupanja, ki mu ga je narod poklonil; on je modro vodil ustajo, in tako je bila vsa Srbija očiščena Turkov, vsa mesta so prišla Srbom v roke, in narod, ki je toliko let bil preganjan in odiran, pokazal se je v polnej jasnosti svoje stare slave, dostojen svoje zgodovine, in svojega spomina iz Dušanove dobe. Srbija več nij stokala v robskih lancih, Srbin nij bil več rob, nego svoboden sin majke Srbije.

O tej ustaji ima srbski narod vrlo lepih narodnih junaških pesnij. V enej izmed njih na koncu Črni Jurij tako-le govori:

„Drino vodo! plemenita medjo
Izmedj' Bosne i izmedj' Srbije!
Na skoro će i to vreme doći,
Kada ću ja, tebeka preći,
I čestitu Bosnu polaziti.“

Srbija! spominjaj se proroških besed svojega slavnega junaka. Čas je, Bog s teboj! In potem se hoče izpolniti tudi neka druga narodna pesem, ki veli:

Zadrma se turška carevina,
Začudi se sedem kraljevina,
Da što radi mlada Srbadija.

Peter Preradović. *)

J. Pajk.

VII.

Največo slavo si je Preradović pridobil kot lirički pesnik. Kaj je lirički pesnik? kaj je lirika? — Nič več nego izraževanje svojih nazorov, svojih čuvstev, svojih dogodb. Izvir liriki je v pesnikovej duši samej; ona se želi razodevati, tolmačiti sama sebe. Vzrok tega je tajen, podoben ljubezni, ktera se ne zadovoljuje s samo seboj, s bivanjem samim na sebi, nego koja želi javiti, pokazati, izraziti se v dejanjih, pa tudi v glasovih, besedah. Lirika je torej besedna glasba, kojeg nagib je vzet iz duše ali srca pesnikovega samega; lirika je objava notranjih skrivnih mislij in čuvstev, razodevanje človeškega srcá v poetičnih izrazih.

Preradović je pa ne samo razodevatelj notranjosti svoje; on tudi zasleduje čuvstva in jim išče početka in izvira. Preradović n. pr. poje mnogo pesnij svoje dragej („Pávici“), a on tudi ljubezen kot tako opeva, iskajoč jej izvir, pokazujoč

nje razne prikazni, nje moč, slast i. t. d., in to v vzvišenej pesni „Ljubav“ (str. 41). Takó je tedaj Preradović ne samo tolmač svojih čuvstev, nego tudi lirički mislec, lirički modroslovec, bi rekel.

Dvoja vrsta lirike se torej dá v Preradoviću zasledovati: prosta in sestavljena; prva obstoječa v prostem izjavljenju notranjih čuvstev, druga v njih filozofičnem tolmačenju. Prva vrsta deluje na nas kot direktna luč, druga kot direktna in potem odbita, reflektirana. Prva lirika je jednostavna, druga motivirana, filozofična.

V prvo vrsto spada sila pesnij, bolj kratkih, posvečenih raznim predmetom, posebno ljubeznim: domoljubju, ljubici, Bogu, n. pr. „Pozdrav domovini“ (128) in dr. „rodoljubke“ o kojih smo uže govorili; potem „Moja ladja“ (str. 15), „Lahku noć“ (str. 18), „Suho drvo“ (str. 48) (pesen, v kateri sebe suhemu drevesu primerja, ktero ptice in veselice zapuščajjo, takó da je postalo „pusto“:

„Na te bi mi do sad ptice,
Na pjevanje pjevačice,
Na prespalo znale doć;
Sad nijedne više nema,
Da tu pjeva ili driema,
Pusto si mi dan i noć“,

na ktero pesen mu znani pesnik Ivan Trnski odgovarja, da je Vila to drevece posekala, da si iz njih „gusle“ napravi javorove, s kterimi prepeva mile tolažne pesnice narodu, kar je šče bolje:

„Živ bi javor dao hlada,
Udobnosti za nerada,
Da u hladu spava tom; —
Al' su naših dika dvorá
Guslice ti od javora,
Ponosi se njima dom!“),

dalje „Miruj, miruj srdce moje“ (str. 276), „Pitanje“ (str. 299), „Onoj“ (str. 306) i. t. d.

K lirično-filozofičkim pripadajo deljše poezije: oda „Bogu“ (str. 58), „Ljubavi“ (str. 44), „Prvi ljudi“ (str. 245), ktera je morebiti najvzvišenejša med vsemi. V tej pesni se popisuje stvarjenje prvega človeškega para na jako nežen in čaroben način. Ta pesen ima malo podobnih in enakih v vseh literaturah izobraženih narodov.

Ta vrsta lirično-filozofičkah pesnij pa — kakovih ima slovenska književnost vrlo malo — ima pri Preradoviću neko svojo posebnost, ki jej daje nekakov posebni smisel. Ta svojnost obstoji v prepletavanju s spiritističnimi idejami.

Preradović pripada k spiritistom, sevéda ne k onim glupim, ampak k onim, rekel bi, izčiščenim. Ne da bi veroval v prazne kvante o navadnih duhovih (spiritizem Preradović sam zove „duhoslovje“), ampak ena misel se je v Preradovićeve nazore globoko utisnola: misel na tajno posmrtno sodelovanje duše in telesa, in o prelivanju obeh materij, duhovne in telesne.

Spiritizem je skoro tako star kot človeštvo samo: nahajamo ga v najstarejših verah najrazličnejših narodov (pr. preseljevanje duše), pa tudi kot posebni izrodek človeške špekulacije — da mu ne dam imena filozofične „sisteme“. — On se je razvil v Ameriki in v Nemčiji. Da šče zdaj nij potih nol, priča velika literatura o tem predmetu.

(Dalje pride.)

*) Glej št. 19. let. „Zore.“

Pis.